

33994

3-3994
10-224

מינוס או על החוק

המשותחים: סוקרטס וחברו

150
בחין
טוגל
מה
יתיר
קוות

סוקראטס: החוק — מה הוא בעינינו?

הברו: לאיזה חוק מן החוקים מתכוון אתה בשאלתך?

סוקראטס: וכי מה? כלום נבדל חוק אחד ממשנהו מאותה

בחינה עצמה, כלומר — מבחינת היותו חוק? שכן עיין-נא במש-

מעות שאלתי. דומה היא כאילו שאלתיך זהב מה הוא; ולו ענית

לי על כך בשאלה, לאיזה זהב מתכוון אני, דומני שלא היה מקום

לשאלתך זו. שהרי אין הבדל בין זהב לזהב, ולא בין אבן לאבן,

מבחינת היותן אבן, והיותם זהב. כך גם חוק אינו נבדל מחוק,

אלא כולם הם אותו הדבר עצמו; שכל אחד מהם חוק הוא

בדומה לחברו, ולא זה במידה יתירה, וזה בפחותה. ועל כך.

אפוא, שואל אני: בכללו של הדבר — מה הוא חוק? ואם יש

בפיך תשובה, השמיענה נא.

הברו: וכי מה יוכל להיות חוק, סוקראטס, מלבד מה שנחקק,

נזהגים על פיו?

סוקראטס: וכי גם דיבור הוא, לדעתך, אינו אלא המדובר,

או ראייה — הנראה, או שמיעה — הנשמע? או דיבור לחד,

המדובר לחד; ראייה לחד, והנראה לחד; שמיעה לחד,

הנשמע לחד; וכן חוק לחד, ומה שנחקק — לחד? האם כך

סבור אתה, או כיצד?

הברו: עכשיו נראה לי שזה לחד, וזה לחד.

סוקראטס: חוק אינו, אפוא, מה שנחקק?

הברו: דומני שלא.

סוקראטס: ובכן, מה יוכל להיות חוק? נתבונן-נא בבעיה

כדרך דלהלן. הרי אילו שאלנו השואל באותם הדברים שמנינו

העתה, והיה אומר: „לאחר שלדבריכם נראה הנראה מכוח

עד
טיל
הזר
לי:
בא
תנה
100
את
דים.
דעת
טימן
מזר
על

הראייה, — מה היא ראייה זו שמכוחה ייראה? — היינו עונים לו שהיא אותה תחושה שמגלה לנו דרך העיניים את הנעשה; ואילו המשיך ושאל אותנו: „ומאחר שמכוח השמיעה נשמע הנשמע, מה היא שמיעה זו?” — היינו משיבים שהיא אותה תחושה שמגלה לנו דרך האזניים את הקולות. ואילו לפי אותה שיטה היה שואל אותנו אף זאת: „מאחר שמכוח החוק נחקק הדין שנוהגים על פיו, מה הוא אותו חוק שמכוחו ייחקק? האם תחושה הוא או מעין הוראה, כדרך שלפי הוראת הידיעה נלמד מה שנלמד, או האם הוא גילוי ממינס של שאר גילויים, כדרך שהרפואה, למשל, מגלה את הגורמים של בריאות ומחלה, או כדרך שלדברי הנביאים מגלה הנבואה את מחשבות האלים; שהרי לא נהסס לומר על טיבה של אומנות, שכמה כגילוי הדרך בה ייעשה הנעשה; לא כן?”

חברו: בוודאי.

סוקראטס: ובכן, לאיזה סוג מן האמורים נשייך את החוק? חברו: דומני שהוא בגדרן של הכרעות החלטות; שלאיזה סוג אחר ניתן לשייך את החוק? עד שנראה שענין זה ששאלת. כללו של החוק, אינו אלא החלטתה של מדינה.

סוקראטס: נראה, אפוא, שלפי דבריך החוק הוא סברה מדינית?

חברו: אמנם כן.

סוקראטס: ואולי הצדק אתך; אך ייתכן שבדרך דלהלן ניטיב יותר להבין זאת. האם יש אנשים שאתה קורא להם חכמים?

חברו: יש.

סוקראטס: וכי לא מכוחה של חכמה חכמים החכמים? חברו: כן.

סוקראטס: והצדיקים? כלום לא ככוח הצדקה צדיקים הם? חברו: בוודאי.

סוקראטס: וגם מקיימי החוק, כלום לא מכוח החוק יש בהם תכונה זו?

חברו: כן.

סוקראטס: ומפירי החוק — כלום לא הנם מה שהנם?

חברו: כן.

סוקראטס: ומקיימי החוק — צדיקים חברו: כן.

סוקראטס: ומפירי החוק — עוולים? חברו: עוולים.

סוקראטס: והרי דבר נאה עד מאוד הוא חברו: כן.

סוקראטס: ואילו העוול והפרת החוק מאוד?

חברו: כן.

סוקראטס: וזה — מקיים את המדינות זה — מכלה הורס?

חברו: כן.

סוקראטס: יש, אפוא, לחשוב על החו ולבקשו בחינת מה שהוא טוב.

חברו: כמובן.

סוקראטס: וכי לא קראנו לחוק „סברה חברו: אמנם כך קראנו לו.

סוקראטס: ואילו ישנן גם סברות הגונ חברו: ישנן.

סוקראטס: ואשר לחוק, נמצא שאין הוא חברו: לא כן.

סוקראטס: אין זה נכון, אפוא, להשיב הוא סברה של מדינה.

חברו: דומני שלא.

סוקראטס: ולא יהא זה הולם את הגיו סברה גרועה שחוק היא.

חברו: ודאי שלא.

- חברו: כן.
 סוקראטס: ומפירי החוק — כלום לא מכוחה של אי־חוקיות
 הנם מה שהנם?
 חברו: כן.
 סוקראטס: ומקיימי החוק — צדיקים הם?
 חברו: כן.
 סוקראטס: ומפירי החוק — עוולים?
 חברו: עוולים.
 סוקראטס: והרי דבר נאה עד מאוד הוא הצדקה והחוק?
 חברו: כן.
 סוקראטס: ואילו העול והפרת החוק — דבר מגונה עד
 מאוד?
 חברו: כן.
 סוקראטס: וזה — מקיים את המדינות ואת כל השאר, ואילו
 זה — מכלה הורס?
 חברו: כן.
 סוקראטס: יש, אפוא, לחשוב על החוק בחינת דבר נאה,
 ולבקשו בחינת מה שהוא טוב.
 חברו: כמובן.
 סוקראטס: וכי לא קראנו לחוק „סברה של מדינה“?
 חברו: אמנם כך קראנו לו.
 סוקראטס: ואילו ישנן גם סברות הגונות, וגם גרועות?
 חברו: ישנן.
 סוקראטס: ואשר לחוק, נמצא שאין הוא גרוע.
 חברו: לא כן.
 סוקראטס: אין זה נכון, אפוא, להשיב כך בפשטות, שהחוק
 הוא סברה של מדינה.
 חברו: דומני שלא.
 סוקראטס: ולא יהא זה הולם את הגיון דברינו, לומר על
 סברה גרועה שחוק היא.
 חברו: חדאי שלא.

סוקראטס: אולם גם לי נראה שהחוק הוא סברת-מה. ומאחר שהסברה הגרועה איננה חוק, כלום לא ברור מתוך כך שהוא ההגונה. — אם חוק הוא סברה?

חברו: כן.

סוקראטס: ואילו סברה הגונה — איזו היא? כלום לא האמיתית?

חברו: כן.

סוקראטס: והרי הסברה האמיתית היא גילוי האמת.

חברו: אמנם כן.

סוקראטס: החוק מבקש, אפוא, להיות גילוייה של האמת.

חברו: וכיצד ייתכן, סוקראטס, שאם החוק הוא גילוי האמת, אין אנחנו נזקקים תמיד לאותם החוקים באותם העניינים, — אם האמת בעניינים אלו כבר מצויה בידנו?

סוקראטס: אף על פי כן רוצה החוק להיות גילוי האמת. ואילו בני האדם שכפי שנראה לנו אינם נזקקים תמיד לאותם החוקים, אינם מסוגלים תמיד לגלות את אשר מבקש החוק, דהיינו — את האמת. אך הבה נצא ונראה שמא מכאן יתברר לנו, אם תמיד נזקקים אנחנו לאותם החוקים, או פעמים לאלה ופעמים להללו, ואם הכל נזקקים לאותם החוקים עצמם, או קצתם להללו, וקצתם — לשונים מהם.

חברו: אולם אין שום קושי, סוקראטס, לעמוד על כך, שגם אותם האנשים אינם נזקקים תמיד לאותם החוקים, ושנאנשים שונים נזקקים לשונים. אצלנו, דרך משל, לא דין הוא, אלא חטא לאלים, להקריב בני אדם, ואילו אנשי קרתאגו מקריבים קרבנות כאלו, שכן הם נוהגים אצלם כדת וכדין, ויש מהם שאף מקריבים את בניהם הם לקרונוס,¹ כפי שאולי שמעת גם אתה. ולא נכרים בלבד נזקקים לחוקים שונים משלנו, אולם גם אותם יושבי

¹ זיהוי של הבעל הכנעני עם קרונוס, אביו של זיוס, שהיה מסמל ליוונים תרבות יס-תיכונית טרום-יוונית.

החבל הליקיאני,² וצאצאי אתאמאס,³ אף על פי שיוונים הם! והנה גם ל אתה, וידוע לך, מה היו דיני קבו בעבר: נזכחו זבחים לפני הוצאת המ את עצמותיו לתוך כד; ובתקופה ג אבות אבותינו את מתייהם בתוך בי שום מנהג כזה. דוגמאות מעין אלו ני ירחב מקומו של מי שיבקש להוכיח, ט פי אותם החוקים עצמם, ולא האנשים סוקראטס: אולי לא יהיה שום תי צדק בדברך, ומעיני נעלם הדבר.

את הדיבור על פי מה שנראה לך, ו לי, חוששני שלעולם לא נגיע בשו ואילו אם העיון יעשה במשותף, אול רצונך הוא, אפוא, שאל-נא אותי ש: השנוי במחלוקת; או — אם כך עדי אתה המשיב.

חברו: נכון אני להשיב על כל שא סוקראטס: ובכן, האם לפי דעתך ומעשי העוול — צדק, או מעשי הצדי עוול?

חברו: לדעתי, מעשי הצדק — צדי סוקראטס: וכי דעה זו רווחת אצל רווחת כאן?

² סביב להר ליקיאוס שבארקאדיה (במו חוגגים את ה„ליקיאה“ לכבוד „זיוס ליקיא אתאמאס היה לפי האגדה היוונית בנ בנו פריכסוס ובהו הלי ברחו — כדי הורגתם — על גביו של איל בעל כנפי על פני הים, גפלה הלי מעל האיל ונ חלק של הים „הליספונטוס“. אחיה ו יודעים דבר על „צאצאי אתאמאס“

החבל הליקיא², וצאצאי אתאמאס³ — מה נוראים קרבנותיהם, אף על פי שיוונים הם! והנה גם לגבי דידנו, הרי שמעת גם אתה, וידוע לך, מה היו דיני קבורת המתים שנוקקנו להם בעבר: נזכחו ובחים לפני הוצאת המת, והוזמנו נשים שתלקטנה את עצמותיו לתוך כד; ובתקופה קדומה עוד יותר אף קברו אבות אבותינו את מתייהם בתוך ביתם; ואנחנו איננו נוהגים שום מנהג כזה. דוגמאות מעין אלו ניתן להרבות עד אין מספר; ירחב מקומו של מי שיבקש להוכיח, שלא אנחנו נוהגים תמיד על פי אותם החוקים עצמם, ולא האנשים בדרך כלל לפי חוקי זולתם. סוקראטס: אולי לא יהיה שום תימה בכך, רחמימא, אם אתה צודק בדבריך, ומעיני נעלם הדבר. אולם כל עוד תרחיב אתה את הדיבור על פי מה שנראה לך, ואני — על פי מה שנראה לי, חוששני שלעולם לא נגיע בשום ענין לכלל דעה אחת; ואילו אם העיון ייעשה במשותף, אולי נסכים איש עם רעהו. אם רצונך הוא, אפוא, שאל-נא אותי שאלה, ועיין יחד עמי בענין השנוי במחלוקת; או — אם כך עדיף הוא בעיניך — היה-נא אתה המשיב.

הברו: נכון אני להשיב על כל שאלה שתשאל.

סוקראטס: ובכן, האם לפי דעתך מעשי הצדק — עוול הם, ומעשי העוול — צדק, או מעשי הצדק — צדק, ומעשי העוול — עוול?

הברו: לדעתי, מעשי הצדק — צדק הם, ומעשי העוול — עוול. סוקראטס: וכי דעה זו רווחת אצל כל בני האדם, כשם שהיא רווחת כאן?

² סביב להר ליקיאוס שבארקאדיה (במרכו הפלופוניסוס) ששם היו חוגגים את ה"ליקיאה" לכבוד, "זיוס ליקיאוס".

³ אתאמאס היה לפי האגדה היוונית בנו של איאולוס, ומלך תיבי. בנו פריכוסס ובהו הלי ברחו — כדי להימלט מפני אינו, אמם הורגתם — על גביו של איל בעל כנפיים ובעל עור זהב, וכשעברו על פני הים, נפלה הלי מעל האיל וטבעה. על שמה נקרא אותו חלק של הים, "הליספונטוס". אחיה הגיע בשלום לקולכיס. אין יודעים דבר על "צאצאי אתאמאס" וקרבנותיהם הנזכרים כאן.

חברו: כן.

סוקראטס: האם גם אצל הפרסים?

חברו: גם אצל הפרסים.

סוקראטס: ובכל הזמנים, כמובן?

חברו: כן.

סוקראטס: וכי דברים שמשקלם רב יותר, נחשבים כאן לכבדים יותר, ושמשקלם מועט, לקלים, או להיפך?

חברו: לא כי; שמשקלם מרובה, נחשבים לכבדים, ושמשקלם מועט, לקלים.

סוקראטס: והוא הדין גם בקרתאגו ובתבל הליקיא?

חברו: כן.

סוקראטס: היפה, דומני, נחשב בכל מקום ליפה, והמגונה — למגונה, ולא המגונה ליפה, אף לא היפה למגונה.

חברו: כך הוא.

סוקראטס: ובדרך כלל דין הוא: האמת, ולא השקר, נחשבת לאמת — אצלנו ובכל העולם כולו.

חברו: כך נראה לי.

סוקראטס: המחטיא, אפוא, את האמת, מחטיא את הדין.

חברו: כך, סוקראטס, לפי דבריך, מסתבר שאותו דין נהג אצלנו בכל הזמנים, ואין הבדל בינו לבין דינם של שאר בני האדם. אולם כשאני מעלה על דעתי, שבלא הפסק אנו הולכים ומשנים את חוקינו, אין אני יכול להאמין בכך.

סוקראטס: אולי אינך שם אל לב שהללו, בהיותם מועברים ממקום למקום כאותם הכלים על גבי לוח המשחק, בכל זאת לא יחול בהם שינוי. אבל עיין-נא בבעיה זו יחד עמי, בדרך דלהלן: האם כבר נודמן לך כתב בענין ריפוי החולים?

חברו: נודמן לי.

סוקראטס: הידעת לאיזו אומנות שייך כתב מעין זה?

חברו: כן, — לחכמת הרפואה.

סוקראטס: ורופאים קורא אתה לאנשים הבקאים בענין זה?

חברו: כך אני קורא להם.

סוקראטס: וכי הבקאים הנם בדעה א העניינים, או אלו — דעתם כך, ואלו — חברו: דומני שדעתם אחת.

סוקראטס: וכי רק היוונים בינם לבין גם הנכרים מסכימים בינם לבין עצמם העניינים שידעום?

חברו: בהכרח גמור תהיה דעת המביני ובין נכרים.

סוקראטס: צדקת בתשובתך. והאם אחת?

חברו: כן, גם תמיד.

סוקראטס: והרי גם הרופאים כותבים הם חושבים לאמת?

חברו: כן.

סוקראטס: דהיינו — כתבי הרופאים רפואיות, וחוקים רפואיים?

חברו: בוודאי.

סוקראטס: וגם הכתבים החקלאיים הם חברו: כן.

סוקראטס: ושל מי הם הכתבים וההור חברו: של הנוטעים.

סוקראטס: הללו הם, אפוא, חוקי מטע. חברו: כן.

סוקראטס: שניתנו בידי הבקאים לשי חברו: כמובן.

סוקראטס: ובכך בקיאים הנוטעים.

חברו: כן.

סוקראטס: ושל מי הם הכתבים וההתבשילים?

חברו: של הטבחים.

סוקראטס: הללו הם, אפוא, חוקי טבח?

סוקראטס: וכי הבקיאים הנם בדעה אחת ויחידה לגבי אותם העניינים, או אלו — דעתם כן, ואלו — כך?
 חברו: דומני שדעתם אחת.

סוקראטס: וכי רק היוונים בינם לבין עצמם דעתם אחת, או גם הנכרים מסכימים בינם לבין עצמם ועם היוונים באותם העניינים שידעום?

חברו: בהכרח גמור תהיה דעת המבינים אחת, בין יוונים הם ובין נכרים.

סוקראטס: צדקת בתשובתך. והאם גם תמיד תהא דעתם אחת?

חברו: כן, גם תמיד.

סוקראטס: והרי גם הרופאים כותבים על הריפוי את אשר הם חושבים לאמת?

חברו: כן.

סוקראטס: דהיינו — כתבי הרופאים האלה הנם הוראות רפואיות, וחוקים רפואיים?

חברו: בוודאי.

סוקראטס: וגם הכתבים החקלאיים הם חוקים חקלאיים?
 חברו: כן.

סוקראטס: ושל מי הם הכתבים וההוראות בענין המטעים?
 חברו: של הנוטעים.

סוקראטס: הללו הם, אפוא, חוקי מטע.

חברו: כן.

סוקראטס: שניתנו בידי הבקיאים לשלוט על מטעים?
 חברו: כמובן.

סוקראטס: ובכך בקיאים הנוטעים.

חברו: כן.

סוקראטס: ושל מי הם הכתבים וההוראות בענין הכנת התבשילים?

חברו: של הטבחים.

סוקראטס: הללו הם, אפוא, חוקי טבחות?

חברו: חוקי טבחות.

סוקראטס: של הבקיאים, כנראה, לשלוט על הכנת החבשיר לים?

חברו: כן.

סוקראטס: ולפי הדעה הרווחת, בקיאים בכך הטבחים?

חברו: ואמנם הם בקיאים בכך.

סוקראטס: ניחא; ושל מי הם הכתבים וההוראות בענין יישובה של מדינה? כלום לא של הבקיאים בממשל על מדינות?

חברו: כך נראה לי.

סוקראטס: וכי בקיאים בכך אנשים כל שהם, זולת אלה שמדינאים הם, ואנשים מלכותיים?

חברו: אלה בלבד.

סוקראטס: „החוקים” שנקראים בשם זה בפי הברייות, אינם אפוא, אלא כתבים מדיניים שנכתבו בידי מלכים ואנשים מצויינים.

חברו: כדברייך כן הוא.

סוקראטס: והרי הבקיאים אינם כותבים לעתים כך ולעתים כך באותם העניינים עצמם?

חברו: לא.

סוקראטס: ולא יחליפו מדי פעם בפעם את הוראותיהם באותם העניינים?

חברו: ודאי שלא.

סוקראטס: ואם אנחנו רואים, אפוא, במקום כל שהוא אנשים שנזהגים כך, האם נגיד שהנהגים כך בקיאים או אינם בקיאים?

חברו: אינם בקיאים.

סוקראטס: והרי מה שנכון לגבי כל ענין וענין, לזה גם נקרא „דין”, בין שהמדובר ברפואה, בין בטבחות ובין בגננות?

חברו: כן.

סוקראטס: ומה שאינו נכון, שוב לא נקרא לכך „דין”?

חברו: לא.

סוקראטס: שכן הוא נעשה שלא כחברו: בהכרח.

סוקראטס: וכן גם בכתבים בענין על סדריה של מדינה ועל הבעייה כהנכון בענין זה הוא חוק מלכותי, ומשבעיני עמי הארץ נראה הוא כחוק, לחוק.

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, בצדק הוסכם ו האמת.

חברו: כך נראה.

סוקראטס: אך נתבונן-נא גם בצד בקי בהפצת הורע על פני האדמה?

חברו: איכר.

סוקראטס: והלה מחלק לכל אדו הראויים לה?

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, האיכר הוא מחל וחוקיו וחלוקותיו של זה נכונים הם ב:

חברו: כן.

סוקראטס: ואשר לצלילים בתחום בחלוקתם של אלה ומחלקם כראוי? וח

חברו: חוקי המחלל והפורט בקתרוס.

סוקראטס: והמיטיב מאין כמהו לקי הריהו המחלל הטוב ביותר?

חברו: כן.

סוקראטס: ומי הוא זה המיטיב מ המזון לגופיהם של בני האדם? האם

המזון הראוי?

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, הקצאותיו וחוקי

סוקראטס: שכן הוא נעשה שלא כדין.

חברו: בהכרח.

סוקראטס: וכן גם בכתבים בענין צדק ועול, ובדרך כלל — על סדריה של מדינה ועל הבעייה כיצד יש ליישב מדינה, — הנכון בענין זה הוא חוק מלכותי, ומה שאיננו נכון, אף על פי שבעיני עמי הארץ נראה הוא כחוק, איננו כן; שכן הוא מנוגד לחוק.

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, בצדק הוסכם בינינו, שהחוק הוא גילוי האמת.

חברו: כך נראה.

סוקראטס: אך נתבונן-נא גם בצד הבא של הענין. מי הוא בקי בהפצת הזרע על פני האדמה?

חברו: איכר.

סוקראטס: והלה מחלק לכל אדמה ואדמה את הזרעים הראויים לה?

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, האיכר הוא מחלק בריסמכא של הזרעים, וחוקיו וחלוקותיו של זה נכונים הם באותו תחום?

חברו: כן.

סוקראטס: ואשר לצלילים בתחום המנגינות, מי הוא בקי בחלוקתם של אלה ומחלקם כראוי? וחוקיו של מי נכונים הם? חברו: חוקי המחלל הפורט בקתרוס.

סוקראטס: והמיטיב מאין כמוהו לקיים את החוק בתחום הזה, הריהו המחלל הטוב ביותר?

חברו: כן.

סוקראטס: ומי הוא זה המיטיב מאין כמוהו להקצות את המזון לגופיהם של בני האדם? האם לא זה שמקצה להם את המזון הראוי?

חברו: כן.

סוקראטס: משמע, הקצאותיו וחוקיו של איש זה טובים

[317—318]

כתבי אפלטון

292

ביותר, והמיטיב לקיים את החוק באותו תחום מאין כמותו.
 הריהו גם מצטיין ביותר בהקצאותיו.
 חברו: בוחדאי.
 סוקראטס: וכי הוא זה?
 חברו: המעמל.
 סוקראטס: והוא הממונה המעולה ביותר על מזונו של העדר
 האנושי?
 חברו: כן.
 סוקראטס: וכי הוא מעלה ביותר בחינת ממונה על מזונו
 של עדר הצאן? מה שמו?
 חברו: רועה.
 סוקראטס: וחוקי הרועה הנם, אפוא, טובים ביותר לצאן.
 חברו: כן.
 סוקראטס: וחוקי הבוקר — לבקר.
 חברו: כן.
 סוקראטס: וחוקיו של מי טובים ביותר לנשמות בני האדם?
 וכי לא חוקי המלך? הגידה נא.
 חברו: לפי דעתי, אמנם כן.
 סוקראטס: ואכן, יפה דיברת. וכי יהא בפוך לומר, מי מן
 הקדמוניים הצטיין ביותר בחינת מחוקק בחוקי החליל? אולי
 אין הדבר עולה על דעתך, ואם רצונך בכך, אזכירנו לך.
 חברו: בבקשה.
 סוקראטס: האם לפי הסיפורים לא היה זה מארסיאס, ואהובו
 אולימפוס איש פריגיה?
 חברו: כדבריך כן הוא.
 סוקראטס: וגם מנגינותיהם של אלה הנן אלוהיות מאין
 כמותן, ורק מכוחן מתגלים ומונעים אותם האנשים שהם זקוקים
 לאלים; ועל כן נשתמרו רק הן בלבד עד היום הזה, כיון
 שאלוהיות הן.

* השווה, "המשתה", כרך ב של מהדורה זו, עמ' 145.

חברו: כך הוא.
 סוקראטס: וכי אינך יודע מי הם היוונים הנוקקים לחוקים
 הישנים ביותר?
 חברו: האם מתכוון אתה לאנשי ספארטה, ולמחוקקם ליקור
 גוס?
 סוקראטס: אתה מדבר בסדרים שאולי אף שלוש מאות שנים
 לא מלאו להם עדיין, ואולי קצת למעלה מזה. אולם מיסב
 הסדרים הללו — מנין באו? הידעת?
 חברו: לפי מה שנהגים לומר, מוצאם הוא מקריטה.
 סוקראטס: אנשי קריטה הם, אטוא, אותם היוונים שנוקקים
 לחוקים הישנים ביותר?
 חברו: כן.
 סוקראטס: וכי יודע אתה, מי היו מלכיהם הטובים של אלו?
 מינוס¹ וראדאמאנתיס, בניהם של זיוס ואיורופי, הם גם
 מחוקקי החוקים הללו.
 חברו: על ראדאמאנתיס מספרים, סוקראטס, שהיה איש צדיק,
 ואילו על מינוס — שהיה פראי, אכזר ורשע.
 סוקראטס: זה סיפור אגדה, רחימאי, נוסח אטיקה, כפי שהוא
 מוצג על בימת התיאטרון שלנו.
 חברו: וכי מה? האם לא כך מספרים על מינוס?
 סוקראטס: מכל מקום, לא הזמירוס ולא היסיאודוס מספרים
 כך; והללו מהימנים יותר מכל מחברי המחזות שעל סבך
 יצירותיהם ששמעת אומר אתה את אשר אמרת.
 חברו: ומה אומרים הללו בדבר מינוס?
 סוקראטס: אגיד לך זאת, לבל החטא גם אתה בשפתיך,
 כמרבית בני האדם, שאין לך חילול קודש גדול יותר, ואין לך
 דבר שמפניו עליך להיזהר יותר משלפני חטא שתחטא לאלים
 בדיבור ובמעשה; ושני לחומרה יהיה החטא שתחטא לאנשים
 אלוהיים. על כן חייב אתה לשקוד שקידה רבה מאד, מדי בואך

¹ השווה „החוקים“ א, כרך ד של מהדורה זו, עמ' 29.

לגנות אדם או לדבר בשבחו, שמא תטעה בדברריך; ולשם כך גם דרוש שתלמד להבחין בין אנשים הגונים ונבליים. שכן מקפיד האל שעה שמגנה אדם את הדומה לו, לאל, עצמו, או משבח את מי שטיבו מנוגד לטיבו שלו; והדומה לאלוהי זה האיש המעולה. ואל-נא תדמה בנפשך שישנם אבנים קדושות, ועצים, צפרים ונחשים קדושים, ולא אנשים קדושים. לא כי, האיש המעולה הריהו עולה בקדושתו על כל אלו, והנבל — תועבה שאין כמותה.

ואם לחזור אל מינוס: אגיד לך כיצד מהללים אותו הומירוס והיסיאודוס, ומתוך כך אניאך, שהנך איש ובנו של איש, מלחטוא בשפתך לגיבור שהיה בנו של זיוס. שהנה במקום שהומירוס מייחד את הדיבור לקריטה ואומר שיש בה אנשים לרוב ותשעים צרים, הריהו מוסיף:⁶ „ואחת מהן היא קנוסוס. העיר הגדולה, בה מלך מינוס שבכל שנה תשיעית היה בן שיחו של זיוס.“ והנה אין שום גיבור מן הגיבורים שהומירוס חלק לו כאותו שבח שחלק למינוס במלים קצרות אלו. גם כאן, כבשאר מקומות רבים, הריהו בא ללמדנו שזיוס הוא מורה חכמה, ושאומנות זו — כולה נאה. שכן נתכוון לומר שבכל שנה תשיעית נתרועע מינוס עם זיוס בשיח ושיג, ההלך כתלמיד אל בית מדרשו, כדי ללמד תורה מפיו. והנה בכך, שהומירוס לא הציג שום גיבור אחר כחניכו של זיוס, אלא למינוס בלבד נתן את הכבוד הזה — בכך יש משום שבח מופלא. וגם בתיאור ממלכת המתים שבאור דיסיאה הריהו מתאר את מינוס כשופט שבידו שבט זהב,⁷ ולא את ראדאמאנתיס. אותו לא הציג כשופט בתיאור הזה, אף לא אמר עליו בשום מקום שנתרועע עם זיוס. מטעם זה טוען אני שיותר מכל האחרים נמצא מינוס מהולל בפי הומירוס. שאם הוא מספר שבין ילדי זיוס נתחנך רק מינוס בלבד על ידי אביו, יש בכך שבח שאין למעלה ממנו; והלא משמעותו של

⁶ אודיסיאה יט, חרוז 178 וכו'.

⁷ אודיסיאה יא, חרוז 568.

החרוז: „שבכל שנה תשיעית היה בן שי אלא זו, שמינוס היה תלמידו של זיוס. ע פירושה שיח ושיג; ו„אואריסטס“ פיר אותו בשיח ושיג. נמצאנו למדים, אפוא, ביקר מינוס במערת זיוס כדי ללמד את להציג על דעת עצמו אותם הדברים שג אותם מפי זיוס. והנה יש המפרשים את במובן „חברו של זיוס למשתה ולמשחי בידי המפרשים, ואפשר להוכיח זאת בהו היוונים הנכרים המרובים עד אין מספר ממשתאות, ומאותו שעשוע שהיין משתיין טים, ובמידה פחותה מהם גם הספארטאי מאת הקריטים. ובין שאר החוקים שנתן חוק אחד האוסר על האזרחים לשתות במה הלא בלא ספק לא נתן לחבריו למדינה ו שחשב הוא עצמו לנאה; ובוודאי לא נהג המאמין במה שהוא מאמין, ופועל שלא כ התחברות היתה, לפי מה שאני טוען, שיח לחנך אל סגולת הטוב. זה גם איפשר י החוקים הללו שבזכותם רב אושרה של וגם ספארטה זכתה לאושר מאז החלה נו באשר אלוהיים הם.

ואילו ראדאמאנתיס היה איש מצויין, כ מינוס. אולם לא בכל האומנות המלכותי המסייע לה, דהיינו — בישיבת ראש בבח יצאו לו מוניטין שהיה שופט טוב. שכ להיות נטור החוקים בעיר הבירה, ולגבי

⁸ מתייחס לחרוז הנ"ל של הומירוס, בו נא שנה תשיעית „אואריסטס“ של זיוס, מלה ש של מחבר הדיאלוג — „בן שיחו“.

החרוז: „שבכל שנה תשיעית היה בן שיחו של זיוס” — אינה אלא זו, שמינוס היה תלמידו של זיוס. שכן התיבה „אואריי” פירושה שיח ושיג; ו„אואריסטיס” פירושו אדם שמתפיים אותו בשיח ושיג. נמצאנו למדים, אפוא, שבכל שנה תשיעית ביקר מינוס במערת זיוס כדי ללמוד את אשר ילמד, וגם כדי להציג על דעת עצמו אותם הדברים שלפני תשע שנים למד אותם מפי זיוס. והנה יש המפרשים את התיבה „אואריסטיס” במובן „חברו של זיוס למשתה ולמשחק”, אולם טעות היא בידי המפרשים, ואפשר להוכיח זאת בהוכחה דלהלן: בין כל היוונים והנכרים המרובים עד אין מספר אין לך עם המתנזר ממשתאות, ומאותו שעשוע שהיין משתייך אליו, חוץ מן הקריטיים, ובמידה פחותה מהם גם הספארטאים שלמדו הינורות זו מאת הקריטיים. ובין שאר החוקים שנתן מינוס קיים בקריטה חוק אחד האוסר על האזרחים לשחות במסיבותיהם עד שיכרה. הלא בלא ספק לא נתן לחבריו למדינה חוק שהיה מנוגד למה שחשב הוא עצמו לנאה; ובוודאי לא נהג מינוס כאדם קלוקל המאמין במה שהוא מאמין, ופועל שלא כאמונתו. לא כי, אותה התחברות היתה, לפי מה שאני טוען, שיח ושיג מילולי שמטרתו לחנך אל סגולת הטוב. זה גם איפשר לו לתת לאזרחיו את החוקים הללו שבזכותם רב אושרה של קריטה בכל הזמנים, וגם ספארטה זכתה לאושר מאז החלה נוקקת לאותם החוקים, באשר אלוהיים הם.

ואילו ראדאמאנתיס היה איש מצויין, כיון שנתחנך על ידי מינוס. אולם לא בכל האומנות המלכותית נתחנך, אלא בחלק המסייע לה, דהיינו — בישיבת ראש בבתי המשפט. לפיכך גם יצאו לו מוניטין שהיה שופט טוב. שכן מינה אותו מינוס להיות נטור החוקים בעיר הבירה, ולגבי שאר חלקי קריטה

* מתייחס לחרוז הנ"ל של הומירוס, בו נאמר שמינוס היה בכל שנה תשיעית „אואריסטיס” של זיוס, מלה שתרגמתי — לפי רצונו של מחבר הדיאלוג — „בן שיחו”.

מינה את טאלוס לתפקיד זה. שלוש פעמים בשנה היה טאלוס סובב בכפרים, לשמור בהם על החוקים, והוא נשא עמו את החוקים חרותים בלוחות נחושת, ומטעם זה נקראו „נחושים“⁹. ודברים דומים לכך מספר גם היסיאודוס על מינוס; שכן הוא אומר, במקום שהוא מזכיר את שמו: „זה היה מלכותי יותר מכל המלכים בני התמותה, ושלט על אנשים מרובים עד מאוד שהיו יושבים מסביב, וכידו שרביטו של זיוס; ובשביט זה היה מולך גם על הערים“¹⁰. ובאותו „שרביט של זיוס“ לא נתכוון היסיאודוס אלא לחינוך שמינוס קיבל מזיוס, ושמכווחו היה נהג את קריטה.

חברו: וכיצד, סוקראטס, נפוצה על אדות מינוס אותה שמועה, כאילו היה איש חסר חינוך ואכזרי?

סוקראטס: מאותה סיבה, רחימאי, שבגללה תיזהר גם אתה, אם יהא שכלך בראשך, וגם כל איש אחר שענין לו בשמו הטוב ייזהר בגללה, לבל ישניא את עצמו לעולם על משורר מן המשוררים. שכן רב כוחם של המשוררים אשר לשם שיצא לבני אדם, לפי מה שיאמרו עליהם בפיוטיהם דברי שבח או גנאי, והנה גם מינוס עשה שגיאה זו, ונלחם במדינתנו שנוסף על שאר חכמיה המרובים יושבים בה גם משוררים למיניהם, ובמיוחד — מחברי טרגדיות. שהנה מקדמת דנא מושרשת אצלנו אמנות הטרגדיה, ומוטעית הסברה שהיא לא הונהגה כאן אלא על ידי תספיס ופריניכוס;¹⁰ ואם רצונך לשים דעתך על הענין, תמצא שהיא המצאה קדומה מאוד של מדינתנו. והלא אין לך שום סוג של שירה שיהא מקובל על העם יותר ממנה, ועשוי יותר לשובב את רוחו. זאת, אפוא, הבימה שעליה אנו מעלים את מינוס ומתנקמים בו על אותם המסים שהכריחנו לשלם לו.¹¹ משמע, מינוס שגה בזה שהשניא את עצמו עלינו.

⁹ הרזוים אלו לא נשתמרו במקום אחר.

¹⁰ במאה הששית.

¹¹ השווה „פידון“, כרך ב של מהדורה זו, עמ' 7, והערה 3.

ושגיאתו זו — והרי על כך שאלת — היותו איש מצויין ויודע חוק, דהיינו — לפני שעה קלה „מהלק בר סמכא“ — על העובדה שחוקיו עומדים על עומדם ללא אותם איש שהיטיב למצוא את אמיתם יישובה של מדינה.

חברו: דומני, סוקראטס, שטענתך יש לו סוקראטס: והרי אם כדברי כן הוא, למדינה של מינוס וראדאמאנתיס נזקקי ביותר?

חברו: בלא ספק.

סוקראטס: אלה היו, אפוא, הטובים שניים, והיו שומרי האנשים ורועיהם, כדרך למצביא הטוב „רועה עמים“.

חברו: בוודאי.

סוקראטס: הבה, אפוא, בחיי זיוס אשאלנו השואל: „אדם שהוא מחוקק ורועה מה הם הדברים שבהקצותו אותם לגוף משהיה?“ — הרי נצדק לכשנשיב בקצרה ואימונים, ובוזה הוא מגדל, באלה הוא מעמל חברו: ואמנם כן הוא.

סוקראטס: ואילו שאל אותנו לאחר מן אותם הדברים שהמחוקק הרועה הטוב לעשותה משופרת יותר משהיתה?“ מה ח לו, ושבה לא נבייש לא את עצמנו ולא את חברו: עדיין אין בפני תשובה על שאלה סוקראטס: והלא חרפה היא לנשמה של שאינן יודעות אותם הדברים שבהימצאם ב להן את אשר טוב ואת אשר גרוע להן ע לדעת את אשר טוב וגרוע לגוף ולכל השא

ושגיאתו זו — הרי על כך שאלת — הבאיש את ריחו. שעל היותו איש מצויין וידוע חוק, דהיינו — איש שלכמותו קראנו לפני שעה קלה „מהלק בר סמכא“ — על כך מעידה כמאה עדים העובדה שחוקיו עומדים על עומדם ללא כל שינוי, באשר נתן אותם איש שהיטיב למצוא את אמיתם של הדברים בתחום יישובה של מדינה.

חברו: דומני, סוקראטס, שטענתך יש לה רגלים. סוקראטס: הרי אם כדברי כן הוא, נראה לך שחבריהם למדינה של מינוס וראדאמאנתיס נזקקים לחוקים הקדומים ביותר?

חברו: בלא ספק.

סוקראטס: אלה היו, אפוא, הטובים שבין מחוקקיו הקדמרי ניים, והיו שומרי האנשים ורועיהם, כדרך שגם הומירוס קורא למצביאי הטוב „רועה עמים“.

חברו: בוודאי.

סוקראטס: הבה, אפוא, בחיי זיוס אלהי הידידות! אילו שאלנו השואל: „אדם שהוא מחוקק ורועה טוב בענייני הגוף, — מה הם הדברים שבהקצותו אותם לגוף יעשו משופר יותר משהיה?“ — הרי נצדק לכשנשיב בקצרה שהוא מקצה לו מזון ואימונים, ובזה הוא מגדל, באלה הוא מעמל ומייצב את הגוף.

חברו: ואמנם כן הוא.

סוקראטס: ואילו שאל אותנו לאחר מכן: „ומה הם, אפוא, אותם הדברים שהמחוקק והרועה הטוב יחלקם לנשמה כדי לעשותה משופרת יותר משהיתה?“ מה תהא התשובה שניתן לו, ושבה לא נבייש לא את עצמנו ולא את גילנו?

חברו: עדיין אין בפני תשובה על שאלה זו.

סוקראטס: והלא חרפה היא לנשמה שלך ושלי, אם נתברר שאינן יודעות אותם הדברים שבהימצאם בקרבן הריהם מקנים להן את אשר טוב ואת אשר גרוע להן עצמן, בעוד שהכירו לדעת את אשר טוב וגרוע לגוף ולכל השאר.